

УДК 378.37.0134

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.2.7>

Світлана ГРЕЧАНИК

аспірант, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська область, Україна, 41400

ORCID: 0000-0002-2547-577X

Наталія ГРЕЧАНИК

доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти, Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська область, Україна, 41400

ORCID: 0000-0003-3300-3198.

Бібліографічний опис статті: Гречаник, С., Гречаник, Н. (2022). Емоційно-етична компетентність особистості як психолого-педагогічна проблема. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 44–49, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.2.7>

ЕМОЦІЙНО-ЕТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Статтю присвячено обґрунтуванню сутнісної характеристики поняття «емоційно-етична компетентність особистості» та його місця й ролі в освітньому процесі. Здійснено рефлексію наукових джерел з окресленої проблеми, проаналізовано наукові доробки відомих вітчизняних і зарубіжних науковців, що свідчить про актуальність проблеми формування емоційно-етичної компетентності в здобувачів освіти.

Аналіз чинних нормативно-регулятивних освітніх документів України свідчить про те, що сучасні вітчизняні реформи зосереджені на питаннях формування емоційно-етичної компетентності особистості здобувачів освіти всіх рівнів і ступенів у процесі впровадження в освітню діяльність стратегічної ідеї Концепції Нової української школи.

Проаналізовано актуальні дефініції понять «емоційний інтелект», «емоційна компетентність особистості», «етична компетентність особистості», «емоційно-етична компетентність особистості» в науковому доробку вчених, встановлено ключові відмінності в їх сутнісних характеристиках. В обґрунтуванні досліджуваного феномену ми спиралась на узагальнене трактування емоційного інтелекту як комплексу знань, умінь, здібностей особистості ідентифікувати та розрізняти емоції, розуміти їх і керувати власними емоціями й інших, а також на розуміння емоційної компетентності в площині динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей, що визначає здатність людини успішно соціалізуватися.

У статті запропонована авторська інтерпретація досліджуваної характеристики особистості в психологічному й педагогічному контекстах як складна, індивідуально-психологічна риса, що поєднує в собі теоретичні знання (типи та інтенсивність емоцій, причини їх виникнення тощо), ціннісні й етичні орієнтації, особистісні здатності (усвідомлення власних відчуттів і почуттів, управління своїми емоційними станами), практичні вміння (конструктивна реакція на вияви емоцій без осуду, кореляція та стабілізація своєї уваги в процесі життєдіяльності) та застосування вищезазначених властивостей на засадах етики та моралі.

Ключові слова: компетентність, емоційна компетентність, етична компетентність, емоційно-етична компетентність, емоційний інтелект, моральне виховання, здобувачі освіти

Svitlana HRECHANYK

Postgraduate Student, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Kyievo-Moskovska str., 24, Hlukhiv, Sumy region, Ukraine, 41400

ORCID: 0000-0002-2547-577X

Nataliia HRECHANYK

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Primary Education Pedagogy and Psychology, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Kyievo-Moskovska str., 24, Hlukhiv, Sumy region, Ukraine, 41400

ORCID: 0000-0003-3300-3198

To cite this article: Hrechanyk, S., Hrechanyk, N. (2022) Emotsino-etychna kompetentnist osobystosti yak psykhologo-pedahohichna problema [Emotional and ethically competence of the personality as a psychological and pedagogical problem]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 44–49, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.2.7>

EMOTIONAL AND ETHICALLY COMPETENCE OF THE PERSONALITY AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

The article is devoted to the substantiation of the essential characteristic of the «emotional and ethical competence of personality» concept and its place and role in the educational process. The reflection of scientific sources on the problem is made: scientific works of famous domestic and foreign scientists are analyzed, which indicates the relevance of the problem of formation of emotional and ethical competence of personality in the educational process.

The analysis of current normative and regulatory educational documents of Ukraine shows that modern domestic reforms are focused on issues of formation of emotional and ethical competence of personality of education applicants of all levels and degrees, in particular, in the process of implementing the strategic idea of the New Ukrainian School Concept in educational activities.

The actual definitions of the concepts “emotional intelligence”, “personality emotional competence”, “personality ethical competence”, “personality emotional and ethical competence” in the scientific heritage of scientists were analyzed, key differences in their essential characteristics were established. In the substantiation of the phenomenon under study we relied on the generalized interpretation of “emotional intelligence” as a complex of knowledge, skills, abilities of personality to identify and distinguish emotions, to understand them and manage their own emotions and others, and on the understanding of “emotional competence”, skills, ways of thinking, views, values, other personality qualities, which determine the ability of a person to successfully socialize.

The article offers the author’s interpretation of the studied characteristic of the personality in psychological and pedagogical contexts as a complicated, individual-psychological quality that combines theoretical knowledge (types and intensity of emotions, reasons for their occurrence, etc.), value and ethical orientations, personality abilities (awareness and feelings, management of their emotional states), practical skills (constructive response to expressions of emotions without censure, correlation and stabilization of their attention in the process of life) and the application of the above-mentioned qualities on the basis of ethics and morality.

Key words: *competence, emotional competence, ethical competence, emotional and ethical competence, emotional intelligence, moral education, education applicants.*

Актуальність проблеми. Нинішній процес реформування вітчизняної освіти, є надактуальним, адже вона є основою інтелектуального, духовного, фізичного й культурного розвитку особистості та її успішної соціалізації в суспільстві. Докорінні інтеграційні зміни в освітній сфері передбачають її переорієнтацію на формування в особистості життєвих компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці.

Необхідність цих перетворень відображена в законах України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Концепції «Нова українська школа» (2016) та інших нормативно-правових актах, що врегульовують процеси вдосконалення освітньої сфери.

Стратегічна мета Концепції Нової української школи, яка полягає в переході від школи знань до школи компетентностей XXI століття, визначає важливу роль наскрізних емоційно-етичних характеристик здобувачів загальної середньої освіти в здобутті ключових здат-

ностей, адже вони виконують об’єднувальну місію у формуванні цих компетентностей, як-от спілкування державною (і рідною в разі відмінності) мовою; спілкування іноземними мовами; математична компетентність; основні компетентності в природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; ініціативність і підприємливість; соціальна та громадянська компетентності; обізнаність та самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя (Концепція Нової української школи, 2016: 11–12).

Емоції в житті людини відіграють важливу роль у частині розуміння навколишнього світу, вони є головним механізмом внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки, спрямованої на задоволення власних потреб. Чим вищий рівень емпатійної та моральної культури освітнього середовища формування особистості, тим більша ймовірність залучення здобувачів освіти до опанування ідей гуманізму через формування й розвиток емоційної та етичної здатностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження феномену емоційного інтелекту зарубіжними психологами (Д. Гоулмен (D. Goleman), П. Селовей (P. Salovey), Дж. Меєр (J. Mayer), Д. Карузо (D. Caruso), Г. Гарднер (H. Gardner), Р. Бар-Он (R. Bar-On), Р. Купер (R. Cooper) та ін.) виявило проблему емоційної компетентності. Окремі її аспекти в контексті розгляду емоційного інтелекту особистості розкривають дослідження вітчизняних учених (С. Дерев'янка, Н. Коврига, О. Льошенко, В. Моргун та ін.). У коло наукових інтересів учених входять питання структури емоційного інтелекту (І. Андреева, В. Моргун, Е. Носенко та ін.), особливостей розвитку емоцій у молодших школярів (Л. Груша, С. Курносова, Ю. Савченко, Л. Стрелкова, М. Шпак, В. Юркевич та ін.), ролі й місця факторів впливу на емоційний інтелект особистості (Л. Буркова, О. Філатова та ін.), реалізації ідей Нової української школи, щодо формування емоційного інтелекту особистості (Н. Бібік, Ю. Найда, О. Онопрієнко, О. Савченко, Н. Софій, Р. Шиян та ін.).

Основні напрями наукового розроблення різних складників морального виховання особистості відображені в працях В. Духновича, А. Макаренка, І. Огієнка, С. Русової, І. Стешенка, С. Шацького та ін. Теоретичні основи психологічної сутності моральних якостей особистості й умов їх формування висвітлені в працях І. Беха, Л. Божович, О. Киричука, Г. Костюка, О. Скрипченка та ін. Вагомий внесок у розв'язання проблеми морального виховання особистості в освітньому процесі зробили Б. Кобзар, В. Котирло, М. Красовицький, Ю. Приходько, Ю. Руденко та ін. Способи, засоби й методи формування моральних взаємовідносин учнів у процесі спільної освітньої діяльності репрезентовані в роботах В. Білоусової, К. Гавриловець, В. Киричок, Н. Рєпи та ін.

Однак варто зазначити, що проблема формування емоційно-етичної компетентності особистості не знайшла системного висвітлення в сучасному науковому доробку.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й конкретизувати сутнісну характеристику емоційно-етичної компетентності особистості як психолого-педагогічної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні актуальною проблемою є дослідження емоційної компетентності особистості

та її функцій у процесі неперервного саморозвитку. Свідченням цього є праці Н. Ковриги, Е. Носенко, О. Власової, С. Дерев'янка та ін. У цих роботах емоційна компетентність особистості розглядається як ключ до успіху в усіх сферах життя, а її результатом вважається можливість управляти власними емоціями (Сухопара, 2020). Такий підхід дозволяє розширити проблематику досліджень, залучити нові джерела, зіставити традиційні підходи з новітніми, осмислити вітчизняний досвід у контексті світового.

Саме тому, на нашу думку, доречним є детальний розгляд й аналіз поглядів науковців у потрактуванні сутнісної характеристики емоційно-етичної компетентності особистості в площині її складників.

У цьому контексті нам імпонує позиція О. Лазуренка, який пропонує розуміти емоційну компетентність особистості як поінформованість в емоційній сфері та як обізнаність в емоційному світі власному та інших. На думку автора, рівень емоційної компетентності особистості може свідчити про цілісність емоційного життя людини, здатність узгоджувати дії з внутрішнім світом своїх почуттів і бажань, тобто здатність оптимально координувати між емоціями та цілеспрямованою власною поведінкою (Лазуренко, 2014).

Вивчення емоційної компетентності (як детермінанти внутрішньої свободи особистості та показника її цілісного розвитку) обґрунтовано в дослідженнях Г. Березюк та О. Філатової (Березюк, 2002; Філатова, 2000).

На думку Ф. Іскандерової, емоційна компетентність містить: уміння людини усвідомлювати й оцінювати себе (свої сильні та слабкі сторони, свої почуття й поведінку, причини їх виникнення і наслідки, до яких вони призводять), складати план особистого розвитку; вміння управляти собою (своїми установками, поведінкою, ухвалювати рішення, бути наполегливим, гнучким, справлятися зі стресовими й конфліктними ситуаціями, корегувати свої емоції так, щоб вони сприяли розвитку особистості, а не гальмували його); уміння мотивувати себе (визначати чіткі напрями руху, досягати результатів, мати позитивний настрій, робити цікавим своє життя і професійну діяльність); уміння розуміти людей, їх емоції, почуття, поведінку та характер діяльності, бути терпимими;

вміння будувати взаємини з людьми (стосунки довіри, поваги, вміння домовлятися, бути гідним учасником команди) (Искандерова, 2006).

Очевидно, що емоційна компетентність особистості розглядається науковцями як специфічний конструкт емоційного реагування людини, пов'язаний з емоційним інтелектом і спрямований на оволодіння нею певним ставленням до власних емпатійних станів і переживань інших із метою самовдосконалення (Льошенко, 2012). Також це поняття містить сукупність знань, умінь та навичок, які дозволяють особистості ухвалювати адекватні рішення та діяти на основі результатів інтелектуальної обробки зовнішньої та внутрішньої емоційної інформації (Андреева, 2003).

Отже, в трактуванні авторами емоційного інтелекту та емоційної компетентності прослідковується спільність суджень. На нашу думку, це пояснюється тим, що емоційний інтелект особистості розуміють як комплекс знань, умінь, здібностей ідентифікувати і розрізняти емоції, розуміти їх і керувати власними емоціями та інших, а компетентність тлумачиться як динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей, що визначає здатність людини успішно соціалізуватися.

Підсумовуючи, зазначимо, що емоційний складник феномену «емоційно-етична компетентність особистості» є відносно новим поняттям і потребує детального дослідження і його вивчення в зіставленні з розумінням науковцями емоційного інтелекту особистості.

Проте етичний сегмент досліджуваної якості, на нашу думку, потребує звернення до поняття «культура емоцій». Зокрема, його розглядає вітчизняний психолог В. Семиченко, виокремлюючи такі ознаки: доцільність вияву емоцій (певне функціональне призначення), доречність (відповідність емоції ситуації загалом, урахування соціального оточення), помірність, природність та відповідність затвердженим нормам. На думку численних авторів (В. Поліщук, В. Рибалка, О. Санникова та ін.), емоційна культура визначається вмінням індивіда сприймати та емоційно відчувати навколишній світ. Формування цього вміння можливе за допомогою процесів емоційної регуляції, розуміння місця й ролі емоцій у житті людини (Лазуренко, 2014).

Нині в Україні зростає роль морального виховання молодого покоління. Зокрема, в Законі України «Про освіту» метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу (Закон України «Про освіту», 2017).

У цьому контексті одним з основних завдань реалізації Концепції НУШ є формування в здобувачів освіти загальнолюдських духовних цінностей та орієнтирів, яке конкретизується в меті виховання, що полягає у вихованні морально-духовної, життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал (Концепція Нової української школи, 2016).

У професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель із початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» визначено професійні компетентності, до яких включена емоційно-етична компетентність як: здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами; конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу; усвідомлювати та поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі (Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель із початкової освіти» (з дипломом молодшого спеціаліста), 2020).

Зазначимо, що сучасні вітчизняні психологи (І. Бех, Л. Божович, Д. Ельконін, М. Боришевський, І. Булах, Г. Горська, З. Карпенко, В. Москалець, М. Савчин та ін.) вирізняють у своїх наукових дослідженнях філософсько-психологічний і гуманістичний складники моральності особистості (А. Маслоу, Е. Фромм, В. Франкл та ін.).

Спираючись на філософські, педагогічні, психологічні дослідження, наука дедалі активніше шукає способи поліпшення морального виховання особистості. Ця проблема є об'єктом пошуків В. Білоусової, К. Ушинського, М. Стельмахович,

О. Вишенського, О. Платиці та ін. Основні напрями наукової розробки різних аспектів морального виховання молодших школярів відображено в працях А. Калюжного, А. Макаренка, В. Сухомлинського, Л. Болотіної та ін.

Так, Н. Султанова трактує етичну компетентність як «спеціальну здібність особистості, яка має природні задатки у формі певних соціально-психологічних властивостей і набуває подальшого розвитку внаслідок набуття людиною життєвого досвіду та в процесі міжособистісної взаємодії» (Султанова, 2010: 158–159). Л. Хоружа розглядає етичну компетентність педагога як інваріативну характеристику, яка, з одного боку, відображає відпрацьовану досвідом систему професійних норм і правил поведінки, з іншого – є психолого-педагогічним інструментом його впливу через особистісну поведінку та внутрішній світ дитини. Також учена уточнює характеристику етичної компетентності вчителя як «взаємодіюче, взаємопроникне утворення змістового, особистісного й операційно-процесуального аспектів» (Хоружа, 2003: 89).

На думку С. Шульпіна, «етична компетентність учителя – це складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь у сфері етики, певного набору особистісних якостей, що зумовлює готовність учителя до етично адекватної поведінки в ситуаціях морального вибору» (Шульпин, 1999: 6)

З огляду на вищезазначене, необхідно запропонувати власне трактування досліджуваного

феномену. Таким чином, емоційно-етичну компетентність ми розуміємо як складну індивідуально-психологічну якість особистості, що поєднує в собі теоретичні знання (типи та інтенсивність емоцій, причини їх виникнення тощо), ціннісні й етичні орієнтації, особистісні здатності (усвідомлення власних відчуттів і почуттів, управління своїми емоційними станами), практичні вміння (конструктивна реакція на вияви емоцій без осуду, кореляція та стабілізація своєї уваги в процесі життєдіяльності) та застосування вищезазначених властивостей на засадах етики та моралі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, що стосується формування та розвитку емоційно-етичної компетентності особистості, то результати аналізу наукового доробку з теми дослідження дозволяють зробити висновок, що цей процес має ґрунтуватися на глибокому засвоєнні етичних знань, опануванні відповідних умінь, навичок, усвідомленні морально-етичних цінностей, норм моралі та етики, сформованих рис характеру та професійної спрямованості особистості. З огляду на вищевикладене, ми дійшли висновку, що пошук ефективних способів формування емоційно-етичної компетентності здобувачів освіти є актуальною науковою проблемою психолого-педагогічного характеру.

Відповідно до логіки нашого дослідження виникає потреба визначити структуру, критерії, показники, рівні сформованості емоційно-етичної компетентності здобувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева И.Н. Развитие эмоциональной компетентности педагога. *Психология образования сегодня : теория и практика* : материалы международной научно-практической конференции. Минск, 2003. С. 166–168.
2. Березюк Г. Емоційний інтелект як детермінанта внутрішньої свободи особистості. *Психологічні студії Львівського університету*. 2002. С. 20–23.
3. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 18.09.2021).
4. Искандерова Ф.В. Эмоциональный интеллект как основа межличностного взаимодействия. *Вестник Казанско-Американского свободного университета. Вып. : Образовательные технологии*. 2006. № 1. С. 130–134.
5. Концепція Нової української школи (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/pova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 27.10.2021).
6. Лазуренко О.О. До проблеми визначення змісту емоційної компетентності. *Молодь і ринок*, 2014. № 2. С. 124–130.
7. Льошенко О.А. Проблеми розвитку емоційної компетентності. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки* : збірник наукових праць. Київ : Логос. 2012. Вип. 14. С. 119–126
8. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти» (з дипломом молодшого спеціаліста). URL: (дата звернення: 16.12.2021).

9. Султанова Н.В. Педагогічні аспекти формування етичної компетентності майбутнього педагога. *Педагогічний альманах*. 2010. Вип. 6. С. 155–159.
10. Сухопара І.Г. Емоційна компетентність вчителя в контексті Нової української школи. *Наукові записи Бердянського державного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки»*. Бердянськ, 2020. Вип. 1. С. 111–122.
11. Филатова О. Эмоциональный интеллект как показатель целостного развития личности. *Персонал*, 2000. № 5. 243 с.
12. Хоружа Л.Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів : теорія і практика : монографія. Київ : Преса України, 2003. 320 с.
13. Шульпин С.Е. Этическая компетентность как фактор профессиональной подготовки будущего учителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». Курган, 1999. 183 с.

REFERENCES:

1. Andreeva, I.N. (2003). Razvitie emotsionalnoi kompetentnosti pedahoha [Development of the teacher's emotional competence]. *Psikhologhiia obrazovaniia sehodnia: teoriia i praktika – Educational psychology today : theory and practice : Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*, (pp. 166–168). Minsk (in Russian).
2. Bereziuk, H. (2002). Emotsiinyi intelekt yak determinanta vnutrishnoi svobody osobystosti [Emotional intelligence as a determinant of inner freedom of the individual]. *Psikhologhichni studii Lvivskoho universytetu – Psychological studios of the Lviv University*, (pp. 20–23) (in Ukrainian).
3. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” [The Law of Ukraine “On education”]. (2017). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Accessed 18 September 2021) (in Ukrainian).
4. Iskanderova, F.V. (2006). Emotsionalnyi intelekt kak osnova mezhlichnostnoho vzaimodeistviia [Emotional intelligence as the basis of interpersonal interaction]. *Vestnik Kazakhstansko-Amerikanskoho svobodnoho universiteta – The Kazakh-American Free University Academic Journal. Issue : Obrazovatelnye tekhnologii – Educational Technologies*, 1, 130–134 (in Russian).
5. Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly [Concept of the New Ukrainian School]. (2016). mon.gov.ua. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Accessed 27 October 2021) (in Ukrainian).
6. Lazurenko, O.O. (2014). Do problemy vyznachennia zmistu emotsiinoi kompetentnosti [To the problem of determining the content of emotional competence]. *Molod i rynek – Young people and the market*, 2, 124-130 (in Ukrainian).
7. Loshenko, O.A. (2012). Problemy rozvytku emotsiinoi kompetentnosti [Problems of emotional competence development]. *Aktualni problemy sotsiologii, psikhologii, pedahohiky : zbirnyk naukovykh prats – Current problems of sociology, psychology, pedagogy : collection of scientific papers (issue 14)*, (pp. 119-126). Kyiv : Lohos (in Ukrainian).
8. Profesiinyi standart za profesiiamy “Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity”, “Vchytel zaklady zahalnoi serednoi osvity”, “Vchytel z pochatkovoio osvity” (z dyplomom molodshoho spetsialista) [Professional standard for the professions “Primary school teacher of the institution of general secondary education”, “Teacher of the institution of general secondary education”, “Primary school teacher” (with a junior specialist diploma)]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (Accessed 16 December 2021) (in Ukrainian).
9. Sultanova, N.V. (2010). Pedahohichni aspekty formuvannia etychnoi kompetentnosti maibutnoho pedahoha [Pedagogical aspects of building ethical competence of a future teacher]. *Pedahohichniy almanakh – Pedagogical almanac (Issue 6)*, (pp. 155–159) (in Ukrainian).
10. Sukhopara, I.H. (2020). Emotsiina kompetentnist vchytelia v konteksti Novoi ukrainskoi shkoly [Emotional competence of the teacher in the context of the New Ukrainian School]. *Naukovi zapysy Berdianskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu – Scientific notes of the Berdyansk State Pedagogical University. Ser. “Pedagogical sciences”*, (Issue 1), (pp. 111–122). Berdyansk (in Ukrainian).
11. Filatova, O. (2000). Emotsionalnyi intellect kak pokazatel tselostnoho razvitiia lichnosti [Emotional intelligence as an indicator of holistic personality development]. *Personal – Personal*, 5 (in Russian).
12. Khoruzha, L.L. (2003). Etychna kompetentnist maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv : teoriia i praktyka [Ethical competence of a future primary school teacher : theory and practice]. Kyiv : Prеса Ukrainy (in Ukrainian).
13. Shulpin, S.E. (1999). Eticheskaiia kompetentnost kak faktor professionalnoi podhotovki budushcheho uchitelia [Ethical competence as a factor of professional training of a future teacher]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kurgan (in Russian).